

OTVORENO PISMO
MINISTRU PROSVETE, NAUKE I TEHNOLOŠKOG RAZVOJA:
OBEZBEDITE NORMATIVNI I ETIČKI INTEGRITET SISTEMA VREDNOVANJA ISTRAŽIVAČA

Povodom predstojećih Prvih 100 dana Vlade Republike Srbije, najavljenih promena u javnim politikama i, posledično, očekivanih promena u politikama koje su u nadležnosti Vašeg Ministarstva, a na osnovu:

- odjeka više skorašnjih afera o zloupotrebama u naučnom izdavaštvu,
- podataka dostupnih na portalima i servisima koji se zloupotrebama bave sistematski i istraživački,
- poruka međunarodnih skupova posvećenih vrednovanju, uključujući i Beogradsku međunarodnu konferenciju o otvorenom pristupu,
- evidentnih manjkavosti radnih verzija izmena pravilnika Ministarstva kojima se uređuje vrednovanje,
- rezultata bibliometrijske analize časopisa za potrebe Ministarstva,
- predloga kategorizacije domaćih časopisa za 2012. godinu,
- izveštaja o rangiranju međunarodnih časopisa (Journal Citation Report; WoS/JCR lista) za 2011. godinu i
- rezultata ankete Centra za evaluaciju u obrazovanju i nauci posvećene vrednovanju

mi, dolepotpisani, pozivamo Vas da preduzmete neodložne i odlučne mere kojima bi cilj bio uspostavljanje normativnog i etičkog integriteta sistema vrednovanja domaćih istraživača.

Integritet sistema vrednovanja narušen je iz temelja poslednjih godina. Među istraživačima se raširilo uverenje da se naučni učinak u Srbiji ne vrednuje pravično niti produktivno i da se bolja pozicija u srpskoj nauci suviše često ne stiče radom i talentom. Uzroci takvog stanja mogu se pripisati višegodišnjem delovanju nekih spornih odredaba važećih normativnih akata u nadležnosti Ministarstva, a posebno načinu njihovog sprovođenja, čiji nadzor je takođe u nadležnosti Ministarstva. Posebno nas brine to što za istraživanje uzroka takvog stanja ne postoje regularni uslovi, pošto su najvažniji rezultati vrednovanja istraživača, oni koji se tiču učinka na projektima i od kojih zavise njihova primanja i napredovanje u karijeri, u stvari skriveni od javnosti.

(1) Učinak se fabrikuje publikovanjem radova spornog kvaliteta u nekim časopisima s WoS/JCR liste koji takve radove objavljuju isključivo ili težišno radi ostvarivanja dobiti.

Zloupotrebljavajući tzv. zlatni otvoreni pristup kao publicistički model takvi časopisi naplaćuju enormne "troškove publikovanja" koje zapravo nemaju, pošto fingiraju recenzentski postupak, ne opremaju radove bibliometrijski, ne ulažu u njihovu

vidljivost i komunikabilnost, niti proveravaju njihovu originalnost (predatorski časopisi) [1].

Broj predatorskih časopisa veći je u zemljama u razvoju, pa tako i u našem okruženju. Mnogi domaći autori godinama i sve masovnije objavljuju radove u časopisima te vrste, a Ministarstvo ih priznaje po automatizmu. Izraziti primer za to su dva WoS časopisa iz Bosne i Hercegovine: TTEM i HealthMed. Radovi, isključivo na engleskom, nemaju čak ni identifikacioni broj (DOI), neki su nedostupni, citiranje je nestandardno, a naslovi i apstrakti vrve od pravopisnih i stilskih grešaka. Nemali broj radova su plagijati, a među njima ima i plagijata srpskih autora. U časopisu HealthMed uplate se vrše na privatni račun urednice. U TTEM-u cena troškova objavljivanja po radu prešla je 1000 evra i određuje se prema broju autora. Od kada je 2008. godine TTEM dospelo na WoS/JCR listu broj radova autora iz Srbije uvećavao se progresivno, tako da oni sada čine većinu u tom časopisu. Mnogi naši autori su objavili i po desetak, a jedan čak 17 radova. Sudeći prema tom trendu za očekivati je da će do kraja 2012. samo u jednogodišnjem volumenu TTEM-a naši autori objaviti više od 200 radova i tako časopisu doneti prihod znatno veći od 200.000 evra, što orijentaciono odgovara ukupnom budžetu srpskih naučnih časopisa uzetih zajedno. Istovremeno, srpski autori dopunski nagrađuju ovaj časopis obilatim, neproporcionalno čestim, citiranjem sasvim sporne opravdanosti i nejasne geneze. Na taj način, oni mu praktično obezbeđuju impakt koji ga veštački održava na WoS/JCR listi. S obzirom na masovnost te pojave, ponižavajuća pozicija tih autora percipira se kao pozicija čitave srpske naučne zajednice.

Ministarstvo ima obavezu da se uveri u ove navode i ispita da li se uplate vrše iz projekata koje ono finansira. Opravdana je bojazan da se ta produkcija finansira iz budžeta i to dvostruko, u vidu kompenzacija troškova publikovanja i kroz (izrazito i nezasluženo) povećana primanja uključenih istraživača. Istu obavezu ima i Pokrajinski sekretarijat za nauku Vojvodine, pošto su autori zaposleni na dva fakulteta Univerziteta u Novom Sadu ubedljivo najviše zastupljeni u ovom udruženom poduhvatu. Istraga bi morala biti sveobuhvatna zbog toga što predatorskih časopisa ima i u drugim zemljama, što u njima takođe objavljuju srpski autori, što bi se odliv sredstava po ovoj osnovi mogao pokazati neuporedivo većim i što je nematerijalna šteta još veća, mada je u stvari nemerljiva.

(2) Učinak se falsifikuje objavljivanjem plagijata, autoplajata i duplikata, kako u međunarodnim, tako i u domaćim časopisima.

Određeni broj istraživača sistematski objavljuje plagijate. Mnogi su takvih razmera da u pravno uređenim akademskim sredinama povlače hitne otkaze i gubitak stečenih zvanja. Neki od domaćih plagijatora imaju kod Ministarstva najviše status (A1), u šta se Ministarstvo moglo uveriti još 2010. godine iz posebnog izveštaja o prisustvu plagijarizma u nacionalnom citatnom indeksu, bibliografskoj bazi koju finansira [2]. Razmere i pogubnost posledica plagijarizma dobro ilustruje slučaj zamenika direktora jednog ekonomskog instituta koji je u vlasništvu države. Isključivo zahvaljujući teškim plagijatima on je stekao uslove za visoko zvanje i obavljanje mentorske uloge. Taj status koristi na više fakulteta, baveći se, dakle, naučno-pedagoškim radom. U okviru posebne

saradnje s Ministarstvom na projektu kome je cilj "unapređenje kvaliteta istraživanja u društvenim naukama" njegov institut, pa tako i on sam, ispituje i ocenjuje stanje u jednoj važnoj oblasti srpske nauke [3].

Plagijati ovog autora objavljeni su u domaćem časopisu sa WoS/JCR liste. Reč je o časopisu koji je o tome obavešten i koji nije preduzeo odgovarajuće mere, već je štaviše nastavio da objavljuje plagirane radove. Jedan drugi ekonomski časopis predstavlja pravi rasadnik plagijarizma, ali je uprkos isključenju iz Srpskog citatnog indeksa kategorizovan od strane Ministarstva. Preventivne mere koje su sugerisane Ministarstvu u pomenutom izveštaju, uključujući uvođenje nastavnih jedinica posvećenih etičkim standardima na svim državnim univerzitetima nisu prihvaćene. Takve mere su apsolutno neophodne već i zato što mnogi plagijati nastaju iz nepoznavanja standarda o navođenju, što se u međunarodnoj praksi sankcionisanja plagijarizma ne uzima kao opravdanje. Nadležni za vrednovanje u Ministarstvu su s velikim zakašnjenjem najavili da će "ubuduće preduzimati određene mere protiv plagijarizma"[4], ali se na osnovu međunarodnih iskustava za njih unapred može reći da su nedovoljne i neadekvatne.

Autoplagijarizam se masovno toleriše. Članci se preštampanju u drugim časopisima ili objavljuju višekratno uz minimalne izmene, ponekad samo uz promenu naziva rada. Sopstveni tekstovi se obilato koriste u novim radovima u neizmenjenom obliku. Na taj način pojedinci veštački uvećavaju svoj učinak bez ikakvih posledica. Istovremeno se uvećavaju prihodi pojedinih grupa ili ustanova koji uspevaju da obezbede podršku Ministarstva po više osnova, npr. najpre za održavanje skupa, zatim posebno za štampanje zbornika sa istog skupa u vidu monografije i najzad za štampanje "sopstvenog" časopisa u kome se isti radovi publikuju u nepromenjenom obliku.

Najavljene mere protiv studentskog plagijarizma, koji je inače u punom procvatu i kome se ne staje na put, nemaju moralnog opravdanja ako se istovremeno ne preduzimaju mere protiv nastavnika-prepisivača. S druge strane, najavljene mere za sprečavanje plagijarizma istraživača, nemaju izgleda na uspeh ako nadležni izbegavaju da se suoče s posledicama. Negiranje i zataškavanje zloupotreba, odnosno amnestiranje počilaca iz "državnih razloga", što otvoreno čine predsednici nekih MNO, je kontraproduktivno, pošto takve zloupotrebe otkrivaju i obznanjuju međunarodne opservatorije, čime šteta postaje veća, pošto se tada međunarodni odijum prenosi s pojedinaca na čitavu akademsku zajednicu i zemlju u celini.

(3) Učinak se ostvaruje na nelegitiman način, tako što se autorskim timovima pridodaju pojedinci koji u radu nisu ostvarili autorski doprinos.

Nezaslužena autorstva se masovno stiču u nekim disciplinama. Propisi Ministarstva zloupotrebu te vrste praktično ohrabruju, jer (mimo svetske prakse i protivno scijentometrijskoj doktrini) ne nalažu utvrđivanje doprinosa u zavisnosti od broja autora. To se vidi i po tome što je u međunarodnim časopisima u kojima naši autori masovno objavljuju, npr. TTEM, broj srpskih autora po radu značajno veći nego u timovima koji potiču iz drugih zemalja. Dopisivanje autora ima razorne posledice na strukturu motivacije, naročito mlađih istraživača, gurajući ih u klijentizam i podaništvo.

Nedopustivo je da se naučna i nastavna zvanja stiču isključivo na osnovu kolektivnih radova.

Ministarstvo u sadašnjoj organizacionoj formi objedinjava nauku, tehnološki razvoj, visoko školstvo i preduniverzitetsko obrazovanje. To jeste sporno i potencijalno štetno za domaću nauku, pošto prosveta uživa pun prioritet iz političkih razloga, ali bar pruža priliku Ministarstvu da u većoj meri integriše nauku i visoko obrazovanje i usaglasi propise koji se tiču naučne efikasnosti, pa tako i vrednovanja naučnog učinka.

(4) Učinak se ostvaruje na prividan način, objavljivanjem radova koji predstavljaju kompilacije opštepoznatih saznanja ili nude trivijalne nalaze, bez odjeka u naučnoj literaturi, odnosno bez izgleda na primenu.

Fabrikovanje učinka objavljivanjem bezvrednih radova podstaknuto je klimom koju je kreiralo Ministarstvo, konkretno njegov Sektor za osnovna istraživanja. Na univerzitetu je zavlдалo prećutno razumevanje za objavljivanje radova najnižeg kvaliteta, vidno namenjenih "sticanju bodova", što se pravda pritiskom koji nanosi sistem vrednovanja. Međutim, iz raspodele broja radova evidentno je da je u većini slučajeva hiperprodukcija motivisana mogućnošću da se uvećaju primanja, a ne nastojanjem da se zadovolje minimalni kriterijumi i sačuva status istraživača. Povećan je broj radova u međunarodnim časopisima ali još u većoj meri broj radova objavljenih u zemlji, što je protivno proklamovanoj politici Ministarstva. Posebno je štetno što se iz istih pobuda naglo uvećava broj domaćih časopisa. Nove časopise pokreću i najmanje istraživačke jedinice, npr. odeljenja, a neki MNO ih kategorizuju, mada je to suprotno intencijama Akta o uređivanju časopisa MPNTR. Malo je verovatno da se u časopisima takvih izdavača sprovodi bilo kakav recenzentski postupak.

Skupljajući bodove u časopisima spornog statusa, na radovima bez odjeka i realne vrednosti, "vešti" pojedinci su u prošlosti ostvarivali najviše ocene Ministarstva. To najbolje pokazuje primer grupe nastavnika Pravnog fakulteta u Kragujevcu, aktera afere "Indeks". Oni su kao tim ostvarili kod Ministarstva više ocene od bilo koje druge grupe u svojoj široj oblasti. Proizvodnja "naučnog bofla" se povećava, uprkos dobrim uslovima da se ona iskoreni ili bar redukuje. Zahvaljujući informatičkim tehnologijama kakvi su sistemi za onlajn uređivanje moguće je kontrolisati kvalitet recenziranja, a zahvaljujući informatičkim izvorima, kakvi su citatni indeksi mogu se generisati pokazatelji uticajnosti, kakvi se u svetu standardno koriste u korektivne svrhe, za zaštitu kvaliteta.

(5) Učinak se veštački uvećava instrumentalnim citiranjem i udruživanjem u tzv. citatne karte.

Ova pojava poprimila je u svetu ozbiljne razmere tako da je Thomson Scientific kao izdavač WoS i JCR najzad započeo redovne provere radi zaštite integriteta svojih produkata. To je rezultiralo suspenzijom nekih časopisa u toku 2011. i 2012. godine, uključujući neke u kojima publikuju mnogi naši autori. Pojave instrumentalnog citiranja evidentirane su i u domaćim časopisima. Neka uredništva se angažuju na pogrešan način da bi obezbedili svojim časopisima što viši impakt. Grupica domaćih istraživača koji vode kampanju protiv kvantitativnog vrednovanja otvoreno je posegla za prekomernim neumesnim međusobnim citiranjem da bi tako navodno pokazala slabosti citatnih merila. Časopis koji je takvu praksu prihvatio isključen je (po uzoru na WoS) iz Srpskog citatnog indeksa, ali ga je nadležni MNO ipak kategorizovao.

Dva već pomenuta časopisa, HealthMed i TTEM, razmenjuju neprirodno velik broj citata mada pokrivaju udaljene oblasti nauke. Reč je vulgarnom, instrumentalnom citiranju "unutar porodice", koje je u ovom slučaju i bukvalno, pošto su urednici dvaju časopisa supružnici, kojima asistiraju članovi porodice u svojstvu tehničkih urednika. Fiktivne citate obezbeđuje, ili samo uredništvo, prostim dopisivanjem na kraju popisa referenci, ili to čine sami autori, što je nemoguće utvrditi. Takvi citati mahom su registrovani u popisima referenci lokalnih autora, ali je deo evidentiran i u radovima inostrane afilijacije, uključujući neke iz Srbije. Oboje urednika su honorarni nastavnici na jednom internacionalnom univerzitetu registrovanom u Srbiji, što znači da se i u Srbiji bave pedagoškim radom. Pod okriljem izdavača HealthMed i TTEM, udruženja nejasnog statusa i misije, porodica je pokrenula još dva časopisa, s prepoznatljivom namerom da ih uvede u WoS i tako proširi platformu za razmenu citata i prodaju publicističkog prostora.

(6) Učinak se sistematski lažno uvećava na posredan način, tako što se mnogim domaćim časopisima dodeljuje kategorija koju evidentno ne zaslužuju, pa tako autorima radova objavljenim u tim časopisima nezaslužen broj bodova.

U tome prednjače matični naučni odbori za društvene i humanističke nauke. Evaluativna delatnost nekih MNO pretvorena je u berzu za razmenu priznanja, odnosno bodova i ocena. Neki članovi MNO svoju evaluativnu ulogu obilatno zloupotrebljavaju. Mnogi od njih su u položaju konflikta interesa, ocenjujući časopise u kojima obavljaju uredničke uloge, odnosno institucije-izdavače kojima rukovode. Podaci o svim slučajevima te vrste u MNO za društvene nauke podneti su Ministarstvu pre više godina, da bi promenama koje su usledile bili zamenjeni samo članovi koji su se zalagali za objektivno, na činjenicama zasnovano vrednovanje. Novi, važeći zakon [5] uskratio je MNO pravo odlučivanja o kategorizaciji časopisa, ali voljom nadležnih u Ministarstvu oni to i dalje praktično čine. Neki pritom uzurpiraju prava preinačujući i kategorije predložene na osnovu bibliometrijske analize, čak i one obavezujuće, neposredno izvedene iz operacionalnih definicija datih u važećem pravilniku [6].

Favorizovanjem nekih časopisa nanosi se direktna šteta uredništvima koja ulažu velike napore da se na legitiman način izbore za viši kvalitet i uticajnost. Neki urednici iskazuju veliki entuzijazam koji ostaje nezapažen i ostvaruju uspeh koji ostaje nenagrađen. Zahvaljujući uglavnom naporima pojedinaca domaći časopisi su ostvarili u toku poslednje decenije veliki napredak, što pokazuju rezultati bibliometrijske analize. Uprkos tome, neki od njih, mada bolje rangirani, ostaju bez finansijske podrške samo zato što u nadležnom MNO nemaju svoje lobiste. Neki uspevaju da iz drugih izvora namaknu sredstva za pretplatu na servise za onlajn prijavu i recenziranje, lekturu engleskih tekstova i, što je od velike važnosti, proveru plagijarizma. Nedopustivo je da Ministarstvo u svom programu sufinansiranja časopisa ne refundira ta sredstva, već podjednako tretira časopise koji rade na korist ukupne domaće naučne zajednice i časopise koji objavljuju radove sporne metodologije, nedopustivo lošeg (engleskog) jezika, fabrikate i plagijate, te tako nanose štetu ugledu zajednice u celini.

Odgovornost za nepravilnosti u kategorizaciji snose i neki izdavači časopisa, koji višem statusu svog časopisa ne teže borbom za kvalitet i uticajnost, već intervencijama u Ministarstvu, zasnovanim na lažnim argumentima i izmišljenim podacima, za šta postoje dokazi. Neki časopisi pokušavaju da se domognu međunarodnog statusa na koruptivan način, plaćajući skupe pretplate indeksima i agregatorima koji im daju razna lažna obećanja, npr. o uvođenju časopisa na WoS/JCR liste (npr. Versita), i koji su zbog takve poslovne politike dospeli na liste upozorenja [7].

(7) Rezultati naučnog rada vrednuju se nepravilno i pristrasno usled volontarističkog i nesavesnog rada mentora, komisija, veća, odbora i drugih evaluativnih tela.

Veoma je mnogo primera krupnih nepravdi nanetih istraživačima i istovremeno nezasluženi priznanja privilegovanim pojedincima. I u ovom slučaju štetu nanose uticajni pojedinci koji deluju u evaluativnim telima (komisijama, većima, matičnim naučnim odborima). Smatramo da je to neposredni uzrok demotivacije, nerada i vannaučnog profesionalnog angažovanja. Istovremeno, to je fundamentalni razlog odliva najkvalitetnijih domaćih istraživačkih kadrova.

Ogromna šteta se proizvodi nesavesnim ocenjivanjem doktorata. U velikom broju slučajeva o disertacijama odlučuju komisije koje praktično sastavljaju sami kandidati. Nedostatak, nedovoljna razrađenost i nepoštovanje propozicija (vodiča) za izradu i ocenu disertacija odgovara pojedincima koji su se, često bez pokrića, nametnuli kao vrhovni arbitri u svojoj oblasti. Zahvaljujući vannaučnim kvalitetima i pod okriljem moćnih mentora mnogi kandidati uspevaju da izrade i odbrane disertacije bez ikakve naučne vrednosti, mimo važećih kriterijuma i nedopustivom brzinom, da bi neposredno zatim preuzeli odgovorne nastavničke i istraživačke dužnosti. Na taj način reprodukuje se prosečnost umesto izvrsnosti i na duži rok osiromašuje kadrovska supstanca nacionalne nauke.

Na sličan način i sa sličnim posledicama neki MNO olako dodeljuju nekim monografijama status ostvarenja međunarodnog značaja. Odluke se donose na osnovu "običajnih", dogovorenih i *ad hoc* kriterijuma, umesto na osnovu razrađenih, javno dostupnih merila, što takođe nije slučajno. Neslužbene (vanproceduralne) intervencije

uticajnih pojedinaca uvažavaju se umesto da se tretiraju kao kažnjive radnje, što one po svojoj suštini jesu, pošto faktički predstavljaju pokušaje da se sopstvenim šticećenicima na posredan način obezbedi protivpravna imovinska korist.

(8) Zloupotrebe u sistemu vrednovanja podstiču se time što rezultati vrednovanja nisu javno dostupni.

Sadržaj projekata koje Ministarstvo finansira, sastav projektnih timova i ocene, odnosno primanja istraživača, nedostupne su javnosti, kao da je reč o državnim tajnama. Nedostupne su čak i osnovne informacije o projektima, njihovi nazivi i sažeci, mada se to u svetu smatra obavezom fondacija koje istraživanja finansiraju javnim sredstvima. Istovremeno, dostupnost informacija te vrste elementarni je uslov za transfer rezultata u javnu upravu i privredu, kao i za uspostavljanje međunarodne naučne saradnje.

Dostupnost doktorskih disertacija prestaje istekom zakonskog roka za njihovo izlaganje javnosti. Disertacije u elektronskom obliku ne polažu se u repozitorijume, mada oni već postoje na nekim domaćim univerzitetima [8]. Ministarstvo ne koristi svoje faktičko pravo titulara doktorske diplome da obezbedi dostupnost disertacija na internetu u režimu otvorenog pristupa. To pravo je istovremeno i obaveza, kako naučno-formalna, da bi se stvorili realni uslovi za proveru originalnosti disertacija, tako i naučno-politička, zbog harmonizacije s praksom evropskih integracija u koje smo uključeni raznim državnim sporazumima.

Ne postoje ni osnovni uslovi za učešće naučne javnosti u radu kolektivnih evaluativnih tela kao što su MNO, pošto se odluke donose bez zapisnika i evidencije o tome kako glasaju pojedini članovi. Na taj način stvara se klima kolektivne neodgovornosti, koja sve članove drži u istom položaju i trajno ih amnestira od bilo kakve, makar moralne odgovornosti.

Na osnovu svega smatramo da se dugogodišnja politika Ministarstva u vrednovanju istraživača najzad pokazala neuspešnom.

Ta politika, kreirana u Sektoru za osnovna istraživanja Ministarstva i dosledno sprovedena čitavu jednu deceniju, svodi se na potpunu orijentaciju na produktivnost ostvarenu u međunarodnim (WoS) časopisima, ali bez ikakvog obzira na njihov kvalitet, odnosno odjek/uticajnost. Kao jedino merilo kvaliteta radova uzimana je citiranost (impakt) časopisa u kojima su ti radovi objavljeni, izražena kao položaj časopisa na rang-listama u publikaciji JCR. Takav metod vrednovanja direktno je protivan preporukama samog izdavača JCR i scijentometrijskoj doktrini uopšte, koje nalažu da se kao merilo kvaliteta uzima impakt samih radova, a ne časopisa u kojima su oni objavljeni. Protivno je preporukama izdavača, Evropskog fonda za nauku, i to što se u postupku vrednovanja učinka istraživača na projektima koristi klasifikacija časopisa iz tzv. ERIH liste.

Navodni uspeh takve politike dokumentovan je brojkama o povećanju produktivnosti naših autora u inostranstvu. Kao krunski dokaz sistematski je korišćen podatak da istraživači Srbije sustižu, a zatim i prestižu istraživače dveju prigodno odabranih zemalja (Hrvatske i Slovenije) s obzirom na apsolutni broj WoS radova. Pritom

je zatajivano to da se za međunarodna poređenja koriste i drugi, kompleksniji i važniji indikatori, kao što je odnos broja radova i citata u WoS, a Srbija u tom pogledu i dalje zaostaje i nije ostvarila nikakav napredak u odnosu na zemlje iz regiona.

U prilog uspešnosti naše naučne politike i politike vrednovanja najviši funkcioneri Ministarstva su u prošlosti eksploatisali podatke izdavača WoS o srpskoj nauci kao "zvezdi u usponu", mada je tu reč o običnom artefaktu nastalom usled promene naziva države. Takođe su fetišizirali značaj tzv. Šangajske liste i investirali u dovođenje Beogradskog univerziteta na tu listu, mada je reč samo o jednom univerzitetu i sasvim spornoj metodologiji, zbog čega se taj izvor ne koristi u evaluativne svrhe unutar evropskog naučnog prostora.

Ocenjujemo da je neuspeh politike Ministarstva posledica prekomerne liberalizacije sistema vrednovanja, a zatim i njegove kriminalizacije.

Umnožili su se razni vidovi zloupotreba specifični za tzv. *cyber* kriminal i "kriminal belih kragni", zahvativši i prostore koje propisi Ministarstva tretiraju kao neupitne, npr. državne fakultete ili WoS/JCR časopise. Slične pojave registrovane su širom sveta, ali se u pravno uređenim zemljama naučne vlasti suočavaju s takvim izazovima i drže ih pod kontrolom. Nasuprot tome, kod nas se one sistematski prikrivaju, što vodi njihovoj proliferaciji i transformaciji u sve teže vidove društvene patologije. Zatvaranjem očiju pred dokazima o plagijarizmu Ministarstvo je u prošlosti zapravo otvaralo put većim zloupotrebama, kao što su fabrikovanje i falsifikovanje rezultata, za koje je poznato da su s plagijarizmom neposredno povezani i za čije postojanje takođe ima dokaza.

Ministarstvo obavlja ulogu fonda za finansiranje domaće nauke. Istraživanja u svetu pokazuju da zloupotrebe u nauci imaju cenu koštanja i da ona predstavlja realno opterećenje za naučne budžete zemalja [9]. Opterećenje je to veće što je izdvajanje za nauku manje, pa je Ministarstvo utoliko obaveznije da zloupotrebe sankcioniše i sprečava.

Kao nosilac propisa u ovoj oblasti Ministarstvo ima otvorenu mogućnost da dekriminalizuje sistem vrednovanja istraživača, uspostavi njegov puni integritet, promoviše pravičnost, obezbedi javnu dostupnost rezultata vrednovanja, sprovodi njihov analitički monitoring i reaguje na neželjene pojave stalnim usaglašavanjem propisa, informisanjem naučne javnosti i organizovanjem edukacije, posebno mlađih istraživača. Time će ujedno ispuniti svoju obavezu da uzme u zaštitu veliku većinu istraživača koji u svom radu poštuju zakone, propise i dobre akademske običaje, a čija su prava tolerisanjem zloupotreba (naglašavamo, relativno malog broja pojedinaca) direktno oštećena, a primanja zakinuta.

U vezi s tim zahtevamo:

1. da se po hitnom postupku pokrene procedura ispitivanja legitimnosti WoS/JCR časopisa u kojima najviše objavljuju učesnici projekata Ministarstva, kako bi se

časopisi koji pribegavaju zloupotrebama brisali sa preferencijlnih lista, a tzv. bodovi ostvareni u njima preinačili ili proglasili nevažećima;

2. da se po hitnom postupku pokrene procedura za izmenu odgovarajućih zakona, kako bi se otvorio put formiranju regulatorne institucije u nacionalnoj ravni (kancelarije za integritet nauke), kao i institucije zaštitnika javnog interesa na univerzitetima (tzv. ombudsmana); da se obezbedi materijalna osnova za rad kancelarije, posebno uslovi sistematsko praćenje poštovanja pravnih i etičkih standarda, kao i sprovođenje istraga u slučajevima narušavanja tih standarda;
3. da se propisima garantuje zaštita uzbunjivača i istovremeno osigura njihova odgovornost u skladu s praksom razvijenih zemalja i sredina;
4. da se u što kraćem roku izmene i međusobno usaglase pravilnici čije inoviranje je započeto, a koji uređuju izbor u zvanja, rangiranje domaćih časopisa, rangiranje međunarodnih časopisa uključujući WoS časopise, i rangiranje naučnih skupova; da se temeljno preispitaju radne verzije tih dokumenata, a rešenja usklade s realnim problemima iznetim u ovom dokumentu, kao i problemima finansiranja nauke nastalim usled produžene ekonomske krize;
5. da se u pravilnicima dosledno primeni načelo frakcionog kvantifikovanja produktivnosti i citiranosti pojedinaca, s tim da se formule za obračun učinka prilagode specifičnostima pojedinih disciplina i utemelje na empirijskim podacima;
6. da se citiranost pojedinaca, oslobođena odgovarajućim korekcijama svih primesa statusnih privilegija, uvede kao obavezujuće merilo u izboru za viša zvanja, mentorske uloge i rukovodeće funkcije; da se citati ostvareni u domaćim i stranim indeksnim bazama tretiraju diferencijalno, a primat i bonus inostranim citatima određuje saglasno prirodi (stepenu internacionalizovanosti) pojedinih disciplina; da se obezbedi praćenje citiranosti u naučnim monografijama, konferencijskim zbornicima i doktorskim disertacijama;
7. da se ubrzanim postupkom ustanovi pretraživa internet baza tekućih projekta i ostvari njena puna integracija sa bibliografskim izvorima, prvenstveno s međunarodnim i nacionalnim citatnim indeksom, kako bi učinak na projektima bio merljiv, a rezultati javno dostupni i upotrebljivi; i
8. da se rad MNO i drugih evaluativnih tela, učini javnim, a procedure odlučivanja rasterete konflikta interesa.

Istovremeno predlažemo:

1. da se ustanovi internet baza doktorskih disertacija koja bi obuhvatila pretražive metapodatke o mentorima i članovima komisije, kao i pune tekstove doktorata pohranjene u univerzitetskim repozitorijumima; da se ostvari puna integracija te baze sa drugim bibliografskim izvorima namenjenim vrednovanju; da se učinak mentora posebno prati i posebno honorise u procesu napredovanja;
2. da se propisom zakonskog nivoa ustanovi obaveza publikovanja u režimu otvorenog pristupa svih radova nastalih finansiranjem iz javnih izvora, kao i obaveza naznačavanja tih izvora u tzv. zahvalnicama radova;
3. da se u normativnim aktima koji su u pripremi recenzentskoj ulozi posveti najveći mogući značaj; da se iskoriste sve mogućnosti vrednovanja recenzentskog učinka koje nudi publikovanje u režimu otvorenog pristupa, kao i sistemi za onlajn uređivanje i da se recenzentski doprinos posebno honorise nefinansijskim instrumentima; da se u okviru međunarodne saradnje inicira izrada regionalne baze recenzenata; da se recenzentima evidentiranim u takvoj bazi daje izrazita prednost kad god to nije skopčano s povećanim troškovima;
4. da se evaluativna uloga MNO redukuje na meru koja je uobičajena u svetu i preusmeri na analitički rad, povremene izveštaje o učinku u pojedinim naučnim oblastima i pripremu strateških dokumenata o razvoju pojedinih disciplina, što je takođe u svetu dobra praksa;
5. da se vrednovanje naučnog učinka zemlje sprovodi sistematski, po oblastima nauke, u skladu s međunarodnom praksom i na osnovu evropskih strukturnih pokazatelja, uključujući one koji su merila kvaliteta produkcije, uspešnosti međunarodne saradnje i razmene, demografskih osobina istraživačkog kadra i obima ulaganja u nauku;
6. da se ustanovi stalna praksa vrednovanja svih domaćih univerziteta uključujući privatne, poređenjem s univerzitetima u svetu; da se istovremeno domaći univerziteti porede međusobno do nivoa srodnih fakulteta i odeljenja/departmana i tako stvore uslovi za njihovo nadmetanje, selektivno finansiranje i kvalitetno odlučivanje o akreditaciji, posebno akreditaciji doktorskih studija;
7. da se sredstva koja se ostvare uštedama zasnovanim na predlozima iz ovog dokumenta reinvestiraju u istraživačke i razvojne projekte usmerene na dalje unapređenje sistema vrednovanja; i
8. da se sredstva koja se ostvare uštedama na osnovu suspenzije ranije započetih megalomanskih infrastrukturnih projekata koji nisu prošli valjanu evaluaciju reinvestiraju u istraživačke i razvojne projekte usmerene na povećanje efikasnosti domaće nauke i njen dalji razvoj na zdravim osnovama.

Inicijativni odbor:

prof. dr Pero Šipka

prof. dr Ratko M. Jankov

prof. dr Zoran Jevtović

prof. dr Miroljub Radojković

dr Ljiljana Vučković-Dekić, n. sav.

Izvori

1. Criteria for Determining Predatory Open-Access Publishers, By Jeffrey Beall, 04/08/2012, <http://scholarlyoa.com/2012/08/04/criteria-for-determining-predatory-open-access-publishers/>
2. Mere protiv plagijarizma i srodnih pojava - predlog CEON-a Ministarstvu za nauku i tehnološki razvoj, http://ceon.rs/pdf/dopis_mntr_plagijarizam.pdf
3. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Osnovna istraživanja, Informacija, <http://www.mpn.gov.rs/nauka/section.php?sekcija=20>
4. I naučnici kradu ideje, (Razgovor: Tibor Sabo, Autor: V. Andrić), Danas, 20/12/2011 http://www.danas.rs/danasrs/drustvo/i_naucnici_kradu_ideje.55.html?news_id=230567
5. Zakon o naučnoistraživačkoj delatnosti, Nadležnost matičnog naučnog odbora, Član 25, http://instifdt.bg.ac.rs/tekstovi/zakon_nid-cir.pdf
6. Uporedi: Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Kategorizacija 2012, Predlog kategorizacije časopisa 2012, <http://www.mpn.gov.rs/nauka/page.php?page=278> i CEON za potrebe Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Bibliometrijski izveštaj o časopisima <http://scindeks-bic.ceon.rs/>
7. List of Predatory, Open-Access Publishers by Jeffrey Beall, 2012 Edition, <http://carbon.ucdenver.edu/~jbeall/Beall's%20List%20of%20Predatory,%20Open-Access%20Publishers%202012.pdf>
8. Univerzitetska biblioteka "Svetozar Marković", Digitalni repozitorijum, Disertacije, <http://www.unilib.bg.ac.rs/repozitorijum/teze/index.lat.php>
9. Michalek AM, Hutson AD, Wicher CP, Trump DL (2010) The Costs and Underappreciated Consequences of Research Misconduct: A Case Study. PLoS Med 7(8), <http://www.plosmedicine.org/article/info%3Adoi%2F10.1371%2Fjournal.pmed.1000318>